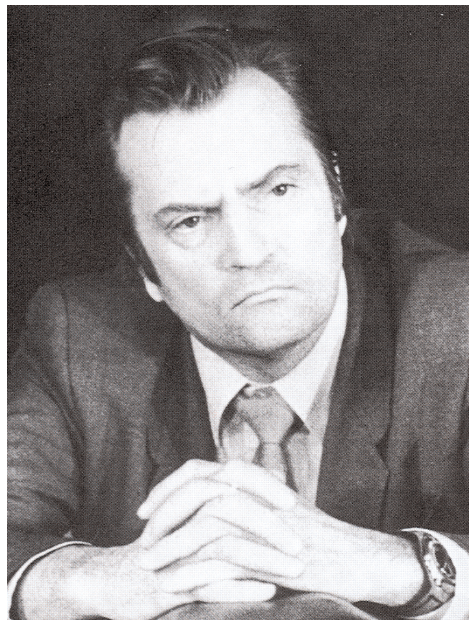

IN MEMORIAM

PARADOKSAALNE VAHING

Vaino Vahing (15. II 1940–23. III 2008)

Kalju Suure foto.

Tundsin Vaino Vahingut kuuekümnendate aastate algusest, kui Tartu vaimuelu oli huvitavam ja üllatusterohkem kui Tallinna oma. Siin elasid ja pildusid oma säravaid mõtteid Uku Masing ja Artur Alliksaar, siin liikus Ain Kaalep, maalis ja luuletas Sass Suuman, ülikoolis õpetasid Paul Ariste, Villem Altoa ja Voldemar Vaga. Vanemuise teatrit pidas Kaarel Ird ja tema kaitsva tiiva alla kogunes punt noori teatriuundajaid. Vanemuisega sidusid end lühemaks või pikemaks ajaks Evald Hermaküla, Jaan Tooming, Mati Unt ja Paul-Eerik Rummo. Niisugune oli õhkkond, mille jõuvalja sattus ka noor Peipsi äärest Tartusse meditsiini õppima tulnud ja siin oma arstipraktikat jätkanud Vaino Vahing. Teda aga

tõmbas meditsiin, kitsamalt psühhiaatrias, millesse ta süvenes tõsisemalt kui enamik teisi selle ala inimesi. Ei võinud näha suurt vastuolu tema psühhiaatritegevuse ja kirjanikutöö vahel. Ta püüdis ühendada mõlemad, näha ja mõista inimese hingeelu tõe nii teaduse kui kunsti poolelt.

Vist on psühhiaatrist kirjanikult raske oodata lugusid tavaliste inimeste tavalisest elust, romantilisi idülle või ajaviiteromaane. Inimene, kes on kutsumuselt psühhiaater, peab aitama inimesi, ravima nende hingi. Selleks peab ta leidma tõe inimese hingest, mis ei saa olla käibetõde või hõlptõde. Hingesügavustesse jõudmine nõuab pingutust ja võib olla ränk elamus nii inimesele kui tema uurijale-ravijale.

Psühhiaatria sündis umbes samal ajal kui romantiline kirjandus. Mõlemad ühendab vaatenurga muutumine inimesele. Kui klassitsism (ka selle viimaseid ilminguid – sotsialistlik realism) üleväärtustas „tüüpilist“, mis on ligilähedalt sama mis „keskmine“, ja pakkus eeskujusid, siis romantiline kirjandus nagu psühhiaatriagi tegeleb inimese piiridega, piirsituatsioonidega, normaalsuse piiri ületanutega ja rehabiliteerib nad, toob nad välja põlastusest ja võõristusest.

Julgen ka Vahingut pidada romantiliseks kirjanikuks, kes samamoodi tegeleb piiri-inimestega, mitte keskmise ja tüüpilisega. See tähendab, et ta peab ka ise asuma piiri-inimese kohale, kehastuma temasuguseks. Et mõista inimest, kelles näeme hullu, psühhopaati, veidrikku, peame nii või teisiti end temaks kujutlema. Milleks kirjan-

dus ja eriti teater annab mõnikord paremaid võimalusi kui end kaineks ja teaduslikuks sundiv meditsiin. Iga-suguse meditsiini aluseks on inimese empaatia ja *mindreading*'u võime, võime sarnastuda teise inimesega, kehas-tuda teiseks. See võime lubab meil näi-delda, teha teatrit, kirjutada romaane ja jutte teiste inimeste elust, mõtetest ja tunnetest.

Kuid see võime lubab meil teistega manipuleerida, teisi oma huvides kasu-tada. Võimele teisi „läbi näha” toetub ühe inimese võim teiste üle. Mingi võim on ju ka näitlejal, rääkimata lavastajast. Näitleja paneb meid kaasa elama kellelegi, keda tema kehas-tab, samuti imetlema tema kehas-tumisevõimet. Ka poliitik, võimukandja peab ole-ma mingil määral näitleja. Piir elu ja teatri, näitemängude ja võimumängude vahel on hägune. Ka arstil on võim patsiendi üle. Sellest sai aru võimuhull Stalin, kui ta oma elu lõpul üritas arstidele selle võimu eest kätte tasuda, olla neist üle.

Arsti võim patsiendi üle ei ole aga absoluutne ja pöördumatu. Päevast päeva patsientidega töötades, nendega tahes-tahtmatult mõnevõrra sarnastudes satub arst nende mõju alla, saab üheks iseenda patsiendiks. Mis psühhiaatrias on muidugi eriti reaalne. Mistõttu psüh-hiaater peab leidma võimaluse ehitada enda ja patsiendi vahele mingi samastu-mist tõkestav sein või siis olema valmis kannatama nendega koos. Niikaua kui ta seda jaksab. Hingearst, kes oma patsiendid endale liiga lähedale laseb, vajab ise ravi või siis hukkub ta nagu paljud tema patsiendid.

Usun, et Vahing kõikus nende kahe pooluse vahel. Ühelt poolt elas ta kõigi-le kaasa, oli abivalmis, kuulas oma sõpru ja andis neile nõu. Teiselt poolt rääkis ta oma patsientidest sageli pigem kui objektidest, katsealustest. Ja kaldus vahel ka iseendaga ning oma lähedastega eksperimenteerima. Vahel

ehk selleks, et end aidata, vahel ehk lihtsalt soovist kogeda, mida õieti tähendab piiridel olek ja piiri ületamine, mida oli arstina nii sageli kohanud.

Suurem osa meist püsib piirides, piiridest eemal, sest piiridele lähenemine ja nende ületamine tähendab kõigepäält katsumust, kannatust. Mida meile meenutavad tragöödiad, ballaadid, kuriteo-rubriigid. Kirjandus ja folkloor räägib palju piiridest, hoiatades meid neid üle-tamast. Psühhiaatria püüab piiridele ohtlikult lähenenud inimesi tagasi piiridesse tuua. Ent sellega võime midagi olulist kaotada, muutuda tuimaks, igavaks, väikekodanlikuks. Loominguline ja tööjanuline inimene ei saa sellega leppida. Ta võib aidata teistel, kes seda tahavad, saada normaalseks. Ent ennast ta ei saa, ei soovi aidata. Mõni-kord on ta valmis pigem leppima kan-natamisega. Äärmisel juhul saab kan-natus talle naudinguks, ta võib joobuda kannatusest. Mis on taas omamoodi piiride ületamine. Vahel olen mõelnud, et Vahing oli sellisele kannatusekultu-sele lähedal. Kannatus jäi temale küll kannatuseks, ent huvitas teda ja vahel ka kütkestas. Ma ei mäleta, et ta oleks kunagi olnud siiralt, spontaanselt rõõ-mus. Võib-olla tundsid ta naised teda vahel sellisena, sõbrad vaevalt. Võib-olla kannatas Vahing vahel teadlikult, mõnikord missioonitundest, teadmi-sest, et keegi peab kannatusega tegele-ma, seda uurima, sellest kirjutama. Vahel võis ta kannatada masohhismist, tunda naudingut oma kannatustest. Vahel kannatas ta eksperimendi pärast ja tõmbas sinna kaasa ka teisi. Sadismil ja masohhismil pole ju selget vahet.

Kord kirjutasin lookese Vahingu päe-vikute esimese kõite kohta. Rõhutasin tema lähedust kristlusele, mille näiteks oli tema tõrksus minna kaasa Vene valitsuse kirumisega. Kristlane ju näeb kõige esmalt vigu iseendas, lähtub aru-saamast, et tema on patune, ja seetõttu kannatab. Ega mõtle, et tema kannata-

tustes ja patus on süüdi teised. Nii see suuresti vist ka oli. Nüüd mõtlen küll rohkem sellele, et Peipsiääre arhailisest keskkonnast tulnud Vahingus elas omal kombel muistne šamaan. Šamaan, kes on ka meie aja arsti eelkäija ja isegi arhetüüp. Ka šamaan peab heitlema piiridel ja neid ületama, käima teises maailmas, et tagasi tuua haige röövitud hing, kaitsma oma hõimu vaenulike jõudude vastu. Eskimo šamaan öelnud kord, et teise ilma minek on rängem kui surm. Eks aita ka hingearst inimesel oma hinge tagasi saada. Ning hingearst, nagu iga arst võtab oma kanda teiste haigusi ja kannatusi. Šamaanid olid sageli haiged, invaliidid. Ja ei saanud sageli hakkama ilma psühhofarmakonideta, oli see siis kärbseen või lihtsalt viin. Psühhofarmakonidega eksperimenteeris teadlase ja kirjanikuna ka Vahing. Ning oma lähedasi püüdis temagi aidata. Ent ta ka vajas neid, nagu šamaan vajab abilisi-kaasla-

si, kellela tema seanss, tema *Spiel* oleks võimatu või ei tähendaks midagi. Võib-olla võttes nende vaevad enda kanda, suutmata aga sellele koormale vastu pidada. Seda kõike on ta kujutanud oma juttudes ja näidendites ja viimaks ka dokumenteerinud päevikutes. Mis jäävad kokkuvõtteks ühe inimese elust ja tööst, kes oleks võinud teisel ajal ja teises kohas saada šamaaniks. Võib-olla oli tema tragöödia põhjus see, et meie ajal Eestis ei ole võimalik päris šamaaniks saada. Šamaan on nii luuletaja, näitleja, preester kui ravitseja, meie kultuuris on need elukutsed ja kutsumused lahutatud ja püüd neid taas ühendada võib lõppeda kurvalt. Võib aga küsida, kas seda taasühinemist taotlemata võiks Vahingu-taoline inimene elada õnnelikumalt.

JAAN KAPLINSKI